

имаш

pravo

да

znaš!

Sarajevo, 2019.

**ИМАШ ПРАВО ДА ЗНАШ!**  
**БРОШУРА О ПРАВИМА СТУДЕНАТА С ИНВАЛИДИТЕТОМ**

**ИМАШ ПРАВО ДА ЗНАШ!**  
**БРОШУРА О ПРАВИМА СТУДЕНАТА С ИНВАЛИДИТЕТОМ**

Ured za podršku studentima Univerziteta u Sarajevu

Centar za podršku studentima s invaliditetom Filozofskog fakulteta  
Univerziteta u Istočnom Sarajevu

- Ova publikacija nastala je u sklopu projekta „Dijalog za budućnost“, koji implementiraju UNDP, UNICEF i UNESCO u partnerstvu s Predsjedništvom Bosne i Hercegovine. Projekat „Dijalog za budućnost“ se finansira sredstvima Ureda Ujedinjenih nacija za podršku izgradnji mira / Fonda za izgradnju mira (PBF).
- Stavovi i mišljenja izneseni u ovoj publikaciji su stavovi i mišljenja autora publikacije i ne odražavaju nužno stavove i mišljenja UN agencija koje implementiraju projekat niti partnera u projektu. Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost autora.
- Izrazi koji se za fizičke osobe u ovoj publikaciji koriste u muškom rodu su neutralni i odnose se na osobe muškog i ženskog spola.

---

**ИМАШ ПРАВО ДА ЗНАШ!  
БРОШУРА О ПРАВИМА СТУДЕНАТА С ИНВАЛИДИТЕТОМ**

**ИМАШ ПРАВО ДА ЗНАШ!  
БРОШУРА О ПРАВИМА СТУДЕНАТА С ИНВАЛИДИТЕТОМ**

---

*Izdavač*

Univerzitet u Sarajevu

*Za izdavača*

Univerzitet u Sarajevu

*Urednik*

Prof.dr. Lejla Kafedžić

*Autori*

Naida Hodžić

Suljo Keranović

Goran Ristić

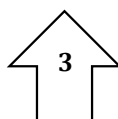
Dejan Baković

*Tehničko uređenje i priprema*

Doc.dr. Sandra Bjelan-Guska

*Godina izdanja*

2019



# sadržaj

---

<b>1. Uvod</b> .....	<b>6</b>
<b>2. Međunarodni dokumenti</b> .....	<b>9</b>
2.1 Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima.....	9
2.2 Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.....	10
2.3 Europska socijalna povelja .....	10
2.4 Konvencija protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju.....	11
2.5 Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima .....	11
2.6 Konvencija o pravima osoba s invaliditetom .....	11
2.7 Europska strategija za osobe s invaliditetom (2010-2020) .....	12
<b>3. Osnovni dokumenti na nivou BiH</b> .....	<b>13</b>
3.1 Ustav Bosne i Hercegovine .....	13
3.2 Ustav Federacije Bosne i Hercegovine .....	14
3.3 Ustav Republike Srpske .....	14
3.4 Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini.....	15
3.5 Zakon o zabrani diskriminacije .....	15
<b>4. Prava studenata u Kantonu Sarajevo</b> .....	<b>17</b>
4.1 Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine (2016-2021) .....	18
4.2 Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom .....	18
4.3 Zakon o zdravstvenoj zaštiti Kantona Sarajevo.....	19
4.4 Zakon o radu Kantona Sarajevo.....	19
4.5 Akcioni plan za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Kantonu Sarajevo (2018-2021) .....	20
4.6 Zakon o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo .....	21
4.7 Statut Univerziteta u Sarajevu .....	22
4.8 Pravila studiranja za I, II ciklus studija, integrirani, stručni i specijalistički studij na Univerzitetu u Sarajevu .....	23
4.9 Pravilnik o uvjetima, načinu i postupku za dodjelu sredstava iz Fonda za socijalno ugrožene i izuzetno nadarene studente Univerziteta u Sarajevu - “Suada Dilberović” .....	25
4.10 Ured za podršku studentima Univerziteta u Sarajevu (UPS!).....	26

<b>5. Права студената у Републици Српској .....</b>	<b>28</b>
5.1 Закон о високом образовању у Републици Српској .....	28
5.2 Статут Универзитета у Источном Сарајеву .....	29
5.3 Закон о здравственој заштити у Републици Српској.....	30
5.4 Закон о раду у Републици Српској .....	31
5.5 Закон о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању особа са инвалидитетом у Републици Српској .....	33
5.6 Центар за подршку студентима са инвалидитетом Универзитета у Источном Сарајеву .....	35
<b>6. Закључак .....</b>	<b>38</b>
<b>7. Izvori .....</b>	<b>40</b>
<b>моје билјешке .....</b>	<b>42</b>

---

# 1

## uvod

---

Brošura *Imaš pravo da znaš!* je nastala u okviru projekta „**Visoko obrazovanje – obrazovanje za sve**“ (VOzaSVE). Kreator projekta je Ured za podršku studentima Univerziteta u Sarajevu. Projekat je podržan od Ujedinjenih naroda kroz dugogodišnju inicijativu pod nazivom „**Dijalog za budućnost: Promoviranje društvene kohezije i raznolikosti u BiH**“. Projekat se realizira u partnerstvu s Univerzitetom u Istočnom Sarajevu. Projektom „Visoko obrazovanje – obrazovanje za sve“ (VOzaSVE) odgovara se na izazove koji su evidentirani ranijim istraživanjima, iskustvima i praksom, čime se nastavljaju afirmativne akcije u oblasti inkluzije osoba s invaliditetom na tercijarnom nivou obrazovanja. Projekat, osim Brošure o pravima studenata s invaliditetom, uključuje: istraživanje o inkluzivnosti na visokoškolskim ustanovama, obuku studenata, obuku akademskog osoblja, kreiranje baze podataka studenata, nabavku didaktičkih sredstava, kreiranje promotivnih materijala i diseminacijske aktivnosti. Ovako osmišljen projekat omogućava umrežavanje svih subjekata uključenih u nastavni proces visokoškolskog obrazovanja, te unapređenje inkluzivnih praksi. U Brošuri je pisano o pravima studenata s invaliditetom, ljudskim pravima i osnovnim slobodama koja su izdvojena iz domaćih i međunarodnih pravnih dokumenata, što obuhvata sljedeće dokumente:

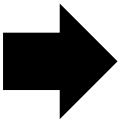
- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima
- Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda
- Evropska socijalna povelja
- Konvencija protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima
- Konvencija o pravima osoba s invaliditetom
- Evropska strategija za osobe s invaliditetom (2010-2020)
- Ustav Bosne i Hercegovine
- Ustav Federacije Bosne i Hercegovine
- Ustav Republike Srpske
- Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini
- Zakon o zabrani diskriminacije u Bosni i Hercegovini
- Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine (2016-2021)

- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti Kantona Sarajevo
- Zakon o radu Kantona Sarajevo
- Akcioni plan za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Kantonu Sarajevo (2018-2021)
- Zakon o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo
- Statut Univerziteta u Sarajevu
- Pravila studiranja za I, II ciklus studija, integrirani, stručni i specijalistički studij na Univerzitetu u Sarajevu
- Pravilnik o uvjetima, načinu i postupku za dodjelu sredstava iz Fonda za socijalno ugrožene i izuzetno nadarene studente Univerziteta u Sarajevu - "Suada Dilberović"
- Zakon o visokom obrazovanju u Republici Srpskoj
- Statut Univerziteta u Istočnom Sarajevu
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti u Republici Srpskoj
- Zakon o radu u Republici Srpskoj
- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom u Republici Srpskoj

Postoji niz zakona i pravilnika koji se tiču studenata s invaliditetom i zabrane diskriminacije u obrazovnom procesu. Različiti zakoni u kojima se spominju studenti s invaliditetom imaju i određene sličnosti u pojedinim dijelovima, pri čemu se misli na promoviranje jednakih mogućnosti obrazovanja. Kada je riječ o samom pojmu *invaliditeta*, njime se pokriva široki opseg i stepen uslova, od kojih su neki vidljivi, a pojedini su nevidljivi. Invaliditet može biti urođen ili stečen. Osobe s invaliditetom čine 10% svjetske populacije. Kada je riječ o Bosni i Hercegovini, prema popisu stanovništva iz 2013. godine, od 3,5 miliona stanovnika, njih 294.058 (što čini 8,33%) ima neki oblik invaliditeta. Međutim, procjenjuje se da je taj broj zapravo i veći te da približno 10% stanovnika u našoj zemlji ima neku vrstu invaliditeta.

Osobe s invaliditetom su nerijetko izložene višestrukoj marginalizaciji i diskriminaciji. Obrazovanje je, također, oblast u kojoj se prava osoba s invaliditetom ne poštuju u skladu s postojećim zakonskim okvirima. Izazovi s kojima se suočavaju studenti s invaliditetom su prije svega arhitektonski i komunikacijski, a često su to i predrasude, neprilagođena literatura i nedostatak didaktičkih pomagala. Upravo zbog svega što je navedeno, studenti s invaliditetom trebaju znati svoja prava, ali i obaveze u procesu obrazovanja. U tom procesu studentima, za ostvarivanje njihovih prava, kao poligon

mogu poslužiti **Ured za podršku studentima Univerziteta u Sarajevu** i **Centar za podršku studentima s invaliditetom Univerziteta u Istočnom Sarajevu** kroz informiranje o pravima, osiguranju uslova za zadovoljavanje potreba i uživanje prava, te poboljšanje iskustva studiranja.



**Svrha Brošure o pravima studenata s invaliditetom je informiranje studenata s invaliditetom o pravima koja im po zakonu pripadaju, kao i informiranje svih zainteresiranih strana za ova pitanja.** Brošura je primarno namijenjena studentima Univerziteta u Sarajevu i studentima Univerziteta u Istočnom Sarajevu, ali i nastavnom i nenastavnom osoblju ovih institucija s ciljem upoznavanja s pravima koje imaju studenti s invaliditetom. S druge strane, Brošura, također, može poslužiti i studentima širom Bosne i Hercegovine kao dobra polazna tačka za prikupljanje informacija o pravima studenata s invaliditetom, s obzirom da su ovom brošurom obuhvaćeni i različiti međunarodni dokumenti, Ustav Bosne i Hercegovine, Ustav Federacije Bosne i Hercegovine i Ustav Republike Srpske. No, sadržaj Brošure može biti koristan za sve studente.

Iskreno se nadamo da će Brošura biti podstrek i drugim univerzitetima u Bosni i Hercegovini, ali i regiji da urade brošure o pravima studenata s invaliditetom. Također, neophodno je i da se različiti nivoi i institucije vlasti aktivno uključe u aktivnosti koje će omogućiti da kao društvo postanemo više inkluzivni. Neophodno je da uključimo i damo podršku osobama s invaliditetom kako bismo bi svi bili ravnopravno uključeni u život zajednice. Iako je inkluzivno obrazovanje samo jedan od aspekata inkluzije, **upravljanje i unapređivanje obrazovanja je od suštinskog značaja – ne samo u obrazovnom procesu već i u planiranju budućnosti.**



---

# 2 međunarodni dokumenti

---

U ovom dijelu Brošure predstavljani su najvažiji međunarodni dokumenti, te izdvojeni pojedini članovi i dijelovi koji se odnose na osobe s invaliditetom. Predstavljanje međunarodnih dokumenata je od izuzetnog značaja i zbog činjenice da su ti dokumenti osnova za kreiranje različitih zakona i pravilnika u Bosni i Hercegovini, te da je naša zemlja ratificirala niz međunarodnih dokumenata, što predstavlja dobru osnovicu za provođenje zakona koji se odnose na osobe s invaliditetom. Protekle godine, tačnije 2018., navršeno je 70 godina od usvajanja prvog sveobuhvatnog instrumenta zaštite prava čovjeka – *Opće deklaracije o ljudskim pravima*, i to u vremenu u kojem se vodeći globalni lideri, ali i cijelo svjetsko stanovništvo, suočava s nizom različitih izazova. Kako god bilo, vjerujemo da su svi međunarodni dokumenti, bez obzira na godinu u kojoj su doneseni, u svojoj osnovi izuzetno primjenjivi kada je riječ o pronalasku načina za suočavanje s aktuelnim izazovima.

Osamdeset miliona ljudi (što čini jednu šestinu od ukupnog stanovništva) u Europskoj uniji ima teškoće u rasponu od blagih do teških. Ti ljudi, koje invaliditet često sprječava da učestvuju u društvu i ekonomiji, imaju stopu siromaštva 70% višu od prosjeka EU-a.<sup>1</sup> Osobe s invaliditetom se, bez obzira na činjenicu gdje žive, svakodnevno susreću s različitim izazovima. Međutim, međunarodni dokumenti koji su doneseni predstavljaju zajedničko mjerilo unapređenja okruženja i života za osobe s invaliditetom za sve narode i države, u čemu se i krije njihova najveća vrijednost. No, efikasna implementacija međunarodnih uputa svakako zahtjeva dosljednost, te otvorenost svih zemalja i njenih stanovnika ka kreiranju promjena za bolju budućnost. U nastavku su dati najvažniji dijelovi iz Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Europske socijalne povelje, Konvencije protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju, Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Europske strategije za osobe s invaliditetom.

## 2.1 Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima usvojena je na Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda 10. decembra 1948. godine. Posebno smo važnim smatrali

---

<sup>1</sup> Europska strategija za osobe s invaliditetom (2010-2020). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:en:PDF>

članove koji se odnose na dostupnost prava na život, slobodu i obrazovanje, a koji su navedeni u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima<sup>2</sup>

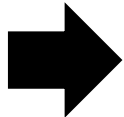


Preporučujemo čitanje člana 1, člana 2, člana 3. i člana 26.

## 2.2 Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

Vijeće Europe je međuvladina organizacija, koju je 1949. godine osnovala skupina zapadnoeuropskih zemalja, s ciljem očuvanja i unapređenja individualnih prava i demokratskog sistema vladavine. U Statutu Vijeća Europe u članu 3. stoji da "... svaka članica Vijeća Europe mora prihvatiti načela vladavine prava i uživanja ljudskih prava i temeljnih sloboda svih osoba unutar njene nadležnosti".<sup>3</sup> Dva su osnovna dokumenta o ljudskim pravima na kojima se danas temelji Vijeće Europe: Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i Europska socijalna povelja.

Članom 14. se ističe:



**Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbjeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.**

## 2.3 Europska socijalna povelja

Europska socijalna povelja je potpisana u Torinu 1961. godine, a stupila je na snagu 1965. godine.<sup>4</sup> **Povelja garantira ekonomska i socijalna prava u državama potpisnicama.** Europska socijalna povelja sadrži 19 socijalnih i ekonomskih prava, a kasnije su im Dodatnim protokolom iz 1988. godine dodana još 4 prava. Godine 1996. usvojena je izmijenjena Europska socijalna povelja koja sadrži 31 pravo. S ciljem osiguranja djelotvornog korištenja prava na stručno usmjeravanje, koje je određeno članom 9. ove povelje, **zemlje potpisnice preuzimaju obavezu da predvide ili promoviraju, prema potrebi, službu koja će pomagati svim licima, uključujući i osobe s invaliditetom, da rješavaju probleme vezane za izbor zanimanja i napredovanje, uz dužno poštivanje karakteristika lica i njihovog odnosa prema mogućnostima zapošljavanja: ova pomoć bi trebala biti ponuđena besplatno, i mladima, uključujući i školsku djecu, i odraslima.**



U okviru Povelje sugeriramo posebno čitanje sljedeća dva člana: član 10 i član 15.

<sup>2</sup> Opća deklaracija o ljudskim pravima. Dostupno na: [http://www.arhivsa.ba/wordpress/?page\\_id=327](http://www.arhivsa.ba/wordpress/?page_id=327)

<sup>3</sup> Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Dostupno na: <http://msb.gov.ba/dokumenti/medjunarodni/?id=2665>

<sup>4</sup> Europska socijalna povelja. Dostupno na: [http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/EVROPSKA%20SOCIJALNA%20POVELJA%20REVIDIRANA\\_.pdf](http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/EVROPSKA%20SOCIJALNA%20POVELJA%20REVIDIRANA_.pdf)

## 2.4 Konvencija protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju

Konvencija protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju je usvojena na 11. zasjedanju Opće konferencije UNESCO-a, 14. decembra 1960. godine, a stupila je na snagu 22. maja 1962. godine. Na ovom događaju, zastupnici su se osvrnuli na Opću deklaraciju o ljudskim pravima priznavanjem načela nediskriminacije, te je proglašeno da svako ima pravo na odgoj i obrazovanje.



Sugeriramo sljedeće članove Konvencije za koje smatramo da su najvažniji kada je riječ o poimanju diskriminacije te pojašnjenju izraza koji se odnosi na „odgoj i obrazovanje“: član 1, član 3 i član 5.

## 2.5 Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima je usvojen Rezolucijom 2200A (XXI) Generalne skupštine 16. decembra 1966. godine, a na snagu je stupio 23. marta 1976. godine.<sup>5</sup> Države članice ovog Pakta, saglasile su se o sljedećem: **Države članice ovog Pakta obavezuju se da poštuju i da garantuju prava priznata u ovom Paktu svim pojedincima koji se nalaze na njihovoj teritoriji i potpadaju pod njihovu vlast bez ikakvog razlikovanja, naročito u pogledu rase, boje kože, spola, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili svakog drugog uvjerenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, imovine, rođenja ili drugog statusa.** Ovaj pakt garantuje u članu 6. da **“svako ljudsko biće ima pravo na život. Ovo pravo mora biti zaštićeno zakonom. Niko ne može biti samovoljno lišen života”**, dok je članom 26. predviđena **jednakost i nediskriminacija.**

## 2.6 Konvencija o pravima osoba s invaliditetom

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom predstavlja jedan od najvažnijih dokumenata koji su predstavljeni u Brošuri. **Svrha Konvencije o pravima osoba s invaliditetom je unaprjeđenje, zaštita i osiguravanje punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda osoba s invaliditetom, i unaprjeđivanje poštivanja njihovog urođenog dostojanstva.**<sup>6</sup>

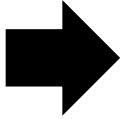
Bosna i Hercegovina ratificirala je UN Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom 2010. godine, a u kojoj su pobliže određena sljedeća prava: **neravnopravnost i diskriminacija zabranjuju se** članom 5.; član 8. obavezuje države članice na **podizanje svijesti** društva o osobama s invaliditetom i borbi protiv stereotipa i predrasuda; **pristupačnost** je jedan od svakodnevnih izazova sa kojim se osobe s invaliditetom susreću, pa je ona uređena u članu 9.; **sloboda izražavanja i mišljenja,**

<sup>5</sup> Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima.

Dostupan na: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/MedunarodniPakt%20B.pdf>

<sup>6</sup> UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom. Dostupno na: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/Medjunarodna%20konvencija%20o%20pravima%20osoba%20sa%20invaliditetom.pdf>

**i pristup informacijama osoba s invaliditetom** regulisana je članom 21; član 24. se odnosi na **obrazovanje osoba s invaliditetom: države potpisnice priznaju pravo osoba s invaliditetom na obrazovanje.**



S ciljem ostvarivanja ovog prava **bez diskriminacije i na osnovu jednakih mogućnosti**, države potpisnice osiguravaju inkluzivni sistem obrazovanja na svim nivoima, kao i cjeloživotno obrazovanje. Po završetku obrazovanja, studenti s invaliditetom su u potrazi za poslom, pa je stoga važno spomenuti **rad i zapošljavanje**<sup>7</sup> koji su, također, regulirani Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom.

## **2.7 Europska strategija za osobe s invaliditetom (2010-2020)**

Institucije Europske Unije kontinuirano rade na unapređenju položaja osoba s invaliditetom. Stoga je donesena i Europska strategija za osobe s invaliditetom (2010-2020) koja određuje sve važne smjernice za osnaživanje osoba s invaliditetom. Opći cilj ove strategije je osnaživanje osoba s invaliditetom kako bi mogle u potpunosti uživati svoja prava i ravnopravno s drugim ljudima, te ostvarivati punu korist od učešća u društvu i europskoj ekonomiji, posebno kroz jedinstveno tržište. Strategija se nadograđuje na Konvenciju Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom (UNCRPD) te dopunjuje strategiju Europa 2020. (strategija EU-a za pametan, održiv i uključiv rast) i Povelju o temeljnim pravima Europske unije iz Lisabonskog ugovora. U Europskoj strategiji za osobe s invaliditetom je istaknuto osam područja zajedničkog djelovanja:<sup>8</sup> a) **pristupačnost**; b) **sudjelovanje**; c) **jednakost**; d) **zapošljavanje**; e) **obrazovanje i osposobljavanje**; f) **socijalna zaštita**; g) **zdravstvo**; h) **vanjsko djelovanje**.



U cilju najbolje provedbe strategije, institucije Evropske Unije i zemlje Evropske Unije moraju surađivati kako bi se postiglo sljedeće: podigla svijest o pitanjima vezanim za invaliditet, razvile mogućnosti finansiranja, unaprijedili statistički podaci i osigurala primjena Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

---

<sup>7</sup> Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom Član 27. (Rad i zapošljavanje)

<sup>8</sup> Europska strategija za osobe s invaliditetom (2010-2020). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:en:PDF>

---

# 3

# osnovni dokumenti na nivou BiH

---

U ovom dijelu Brošure, bit će predstavljene sljedeći dokumenti: Ustav Bosne i Hercegovine, Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, Ustav Republike Srpske, Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini i Zakon o zabrani diskriminacije u Bosni i Hercegovini. U tom smislu, u nastavku slijedi pregled najvažnijih članova koji su sadržani u prethodno spomenutim dokumentima koji se odnose na sve institucije u Bosni i Hercegovini. U svim tim dokumentima, poseban značaj je stavljen i na zabranu diskriminacije, te smo upravo zbog toga smatrali važnim izdvojiti Zakon o zabrani diskriminacije, te dati i naš osvrt na aktuelno stanje kada je u pitanju provedba ovog Zakona.

## 3.1 Ustav Bosne i Hercegovine

Općim okvirnim sporazumom za mir u Bosni i Hercegovini, parafiranim 21.11.1995. godine u Daytonu (SAD) i potpisanim 14.12.1995. godine u Parizu, dogovorena su osnovna načela državno-pravnog i političkog uređenja Bosne i Hercegovine.<sup>9</sup> Za potrebe pisanja Brošure, u nastavku su izdvojena ljudska prava i osnovne slobode koje su navedene u članu 2. Ustava Bosne i Hercegovine. Sva lica na teritoriji Bosne i Hercegovine uživaju ljudska prava i slobode iz stava 2. ovog člana, što uključuje 13 prava, a izdvajamo: a) **Pravo na život**, b) Pravo lica da ne bude podvrgnuto mučenju niti nečovječnom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni, c) Pravo lica da ne bude držano u ropstvu ili potčinjenosti, ili na prisilnom ili obaveznom radu, d) **Pravo na ličnu slobodu i sigurnost**, e) Pravo na pravično saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi sa krivičnim postupkom, f) Pravo na privatni i porodični život, dom i prepisku, g) Pravo na slobodu misli, savjesti i vjere, h) **Pravo na slobodu izražavanja**, i) Pravo na slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima, j) **Pravo na brak i zasnivanje porodice**, k) Pravo na imovinu, l) **Pravo na obrazovanje** i m) **Pravo na slobodu kretanja i prebivališta**.



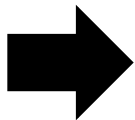
---

<sup>9</sup> Ustav Bosne i Hercegovine. Dostupno na: [http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV\\_BOSNE\\_I\\_HERCEGOVINE\\_bos.pdf](http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf)

Uživanje prava i sloboda, predviđenih u ovom članu ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu 1. ovog Ustava, osigurano je svim licima u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je pol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status.

### 3.2 Ustav Federacije Bosne i Hercegovine

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine usvojen je 1994.godine. Temelji se na Ustavu Bosne i Hercegovine.<sup>10</sup> **Ustav uređuje ljudska prava i osnovne slobode.** Članom 2. su regulisana ljudska prava i osnovne slobode: **“Federacija će osigurati primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u dokumentima navedenim u Aneksu ovog ustava”**, a posebno:



1. Sve osobe na teritoriji Federacije uživaju *18 prava* koji su predviđeni ovim Ustavom, a sljedeća prava izdvajamo ovom prilikom: a) pravo na život; b) jednakost pred zakonom; c) zabranu svake diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, polu, jeziku, religiji ili vjerovanju, političkim ili drugim uvjerenjima, nacionalnom ili socijalnom porijeklu; d) **obrazovanje** i e) zaštitu manjina i potencijalno ugroženih grupa.

### 3.3 Ustav Republike Srpske

Ustavom Republike Srpske garantira se zaštita ljudskih sloboda i prava u skladu s međunarodnim standardima. Uživanje ljudskih prava i sloboda garantira se svima bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, a u slučaju različitosti u odredbama o pravima i slobodama između Ustava RS i Ustava BiH, primjenjuju se one odredbe koje su za pojedinca povoljnije. U tekstu su navedeni neki od članova Ustava Republike Srpske koji se u nekoj mjeri odnose na osobe s invaliditetom: član 5, član 10, član 13, član 14, član 16, član 37, član 38, član 39 i član 40.

**Članom 38.** se ističe da **svako ima pravo na školovanje pod jednakim uslovima.** Osnovno školovanje je obavezno i besplatno. **Svakome je pod jednakim uslovima dostupno srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje.** Građani mogu osnivati privatne škole, u skladu sa zakonom. **Članom 40.** se ističe da zaposleni imaju pravo na ograničeno radno vrijeme, dnevni i sedmični odmor, te plaćeni godišnji odmor i odsustva, u skladu sa zakonom i kolektivnim ugovorom. Zaposleni imaju pravo na zaštitu na radu, u skladu sa zakonom. **Omladina, žene i invalidi imaju posebnu zaštitu.**

---

<sup>10</sup> Ustav Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH broj 1/94). Dostupno na: [https://predstavnickidom-pfbih.gov.ba/upload/file/ustav/ustav\\_precisceni\\_tekst.pdf](https://predstavnickidom-pfbih.gov.ba/upload/file/ustav/ustav_precisceni_tekst.pdf)

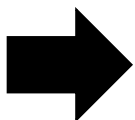
### 3.4 Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini

Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini je usvojila Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine 2007. godine.<sup>11</sup> **Bosna i Hercegovina prihvata europske strateške ciljeve u oblasti visokog obrazovanja izražene u Deklaraciji europskih ministara visokog obrazovanja iz Bolonje (1999), kao i kasniji razvoj ovog koncepta.** U članu 2. se naglašava da je „**visoko obrazovanje djelatnost od posebnog interesa za Bosnu i Hercegovinu**“. Ciljevi visokog obrazovanja su:

1. ustanovljavati, razvijati, štiti i prenositi znanje i sposobnosti kroz nastavu i naučnoistraživački rad i time doprinosti razvoju sposobnosti pojedinaca i društva, i
2. pružiti mogućnost građanima da, u skladu s propisima, uživaju korist visokog obrazovanja cijeli život.

Visoko obrazovanje zasniva se na:

- akademskim slobodama, akademskoj samoupravi i autonomiji univerziteta;
- otvorenosti univerziteta prema javnosti, građanima i lokalnoj zajednici;
- nedjeljivosti nastavnog rada i naučnog istraživanja, odnosno umjetničkog stvaralaštva;
- **uvažavanju europskih humanističkih i demokratskih vrijednosti, te usklađivanju s europskim sistemom visokog obrazovanja;**
- **poštivanju ljudskih prava i građanskih sloboda, uključujući zabranu svih oblika diskriminacije;**
- **konceptu cjeloživotnog obrazovanja;**
- interakciji s društvenom zajednicom i obavezi univerziteta da razviju društvenu odgovornost studenata i drugih članova akademske zajednice.



**Studenti imaju pravo iznijeti svoja viđenja u pogledu kvaliteta nastave ili drugih usluga ustanove, a statut sadrži odredbe za pravično rješavanje takvih pritužbi.**

### 3.5 Zakon o zabrani diskriminacije

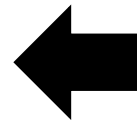
Zakonom o zabrani diskriminacije se uspostavlja okvir za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti svim licima u Bosni i Hercegovini i uređuje sistem zaštite od diskriminacije. U članu 2. Zakona je objašnjen pojam diskriminacije te je istaknuto u kojim oblastima se diskriminacija zabranjuje: **Diskriminacijom će se, u smislu ovog zakona, smatrati svako različito postupanje uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim**

---

<sup>11</sup> Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini ( Službeni glasnik BiH, broj 59/07). Dostupno na: <https://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/59-07.pdf>

**osnovama prema bilo kojem licu ili grupi lica i onima koji su s njima u rodbinskoj ili drugoj vezi na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, invaliditet, starosna dob, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, spolnih karakteristika, kao i svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima života.**

**Zabrana diskriminacije primjenjuje se na sve javne organe kao i na sva fizička ili pravna lica, i u javnom i u privatnom sektoru, u svim oblastima, a naročito: zaposlenja, članstva u profesionalnim organizacijama, obrazovanja, obuke, stanovanja, zdravstva, socijalne zaštite, dobara i usluga namijenjenih javnosti i javnim mjestima, te obavljanja privrednih aktivnosti i javnih usluga.**





---

# 4 prava studenata u Kantonu Sarajevo

---

U ovom dijelu brošure su predstavljena prava studenata u Kantonu Sarajevo kroz neke dokumente donesene na nivou FBiH i Kantona Sarajevo. Smatrali smo da je izuzetno važno izdvojiti, ne samo aktuelne zakone i pravilnike, već i dokumente koji se odnose na Strategiju za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine (2016-2021) i Akcioni plan za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Kantonu Sarajevo (2018-2021), upravo iz razloga što smo svjesni da institucije u Federaciji Bosni i Hercegovini i Kantonu Sarajevo ulažu izvjesne napore kako bi se unaprijedio položaj osoba s invaliditetom u našem društvu. **Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine** je prvi dokument koji će biti predstavljen u ovom dijelu brošure, a od izuzetnog je značaja za osobe s invaliditetom, obzirom da su u njemu definirani strateški prioriteti i ciljevi u oblasti invalidnosti za novo strateško razdoblje. Također, studenti nemaju samo pravo na obrazovanje, već i na zdravstvenu zaštitu ali i rad, te mnoga druga prava, pa smo u cilju što boljeg informiranja za čitaoce ove brošure izdvojili i Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine, Zakon o zdravstvenoj zaštiti Kantona Sarajevo i Zakon o radu Kantona Sarajevo.

Shodno tome da je ova Brošura primarno namijenjena studentima s invaliditetom Univerziteta u Sarajevu, predstavljeni su značajni članovi i dijelovi Zakona o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo, Statut Univerziteta u Sarajevu, Pravila studiranja za I, II ciklus studija, integrirani, stručni i specijalistički studij na Univerzitetu u Sarajevu i Pravilnik o uvjetima, načinu i postupku za dodjelu sredstava iz Fonda za socijalno ugrožene i izuzetno nadarene studente Univerziteta u Sarajevu - "Suada Dilberović".

Naposlijetku, slijede glavne informacije o **Uredu za podršku studentima Univerziteta u Sarajevu**, koji studentima može poslužiti kao poligon u procesu ostvarivanja njihovih prava, ali i mjesto gdje mogu dobiti korisne informacije, dodatno se obrazovati kroz neformalne radionice i druženja, te i sami učestvovati u radu Ureda, što će detaljnije biti pojašnjeno u nastavku ove Brošure.

#### **4.1 Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine (2016-2021)**

Svrha Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine (2016-2021) jeste da se definiraju strateški prioriteti, ciljevi i aktivnosti u oblasti invalidnosti u Federaciji Bosne i Hercegovine za novo strateško razdoblje, slijedeći prethodno uspostavljene principe multisektorskog pristupa u oblasti invalidnosti i koji će doprinijeti unapređenju položaja osoba s invaliditetom, pa samim tim i društva u cjelini. Imajući u vidu generalni cilj Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom, planirano je sljedeće: „Unaprijediti prava i položaj osoba s invaliditetom u smislu da im se omogući uključivanje i sudjelovanje u svim oblastima društva na ravnopravnoj osnovi sa ostalima, najveći mogući nivo nezavisnosti i sloboda izbora, u skladu sa usvojenim međunarodnim standardima.“ Kada je riječ o odgoju i obrazovanju, u Strategiji je naglašeno da su za ovu oblast nadležna kantonalna ministarstva obrazovanja, dok Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke ima koordinirajuću i savjetodavnu ulogu. Djelokrug rada Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke vrši upravne, stručne i druge poslove utvrđene zakonom, a koji se odnose na koordiniranje planiranja i aktivnosti u oblasti: predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja, pedagoških standarda i prostornih normativa, opreme i nastavnih sredstava predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja i odgoja; nostrifikacije i ekvivalencije inostranih školskih svjedodžbi i diploma; stručnog obrazovanja i usavršavanja nastavnog osoblja; **koordiniranja u ostvarivanju prava mladih u oblasti obrazovanja i nauke** i druge poslove utvrđene zakonom.



#### **4.2 Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom**

Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom se uređuje osnivanje i djelatnost ustanova, gospodarskih društava i drugih pravnih osoba koje se bave profesionalnom rehabilitacijom i upošljavanjem osoba s invaliditetom, osnivanje i rad Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i upošljavanje osoba s invaliditetom (u daljnjem tekstu: Fond) i druga pitanja glede profesionalne rehabilitacije, osposobljavanja i upošljavanja osoba s invaliditetom.<sup>12</sup> Fond obavlja sljedeće poslove: provodi politiku razvitka i unapređivanja profesionalne rehabilitacije i upošljavanja osoba s invaliditetom, osim obrazovnih ustanova čija je osnovna djelatnost stjecanje osnovnog i srednjeg obrazovanja, finansira i sufinansira programe razvoja gospodarskih društava za upošljavanje osoba s invaliditetom i zaštitnih radionica, vrši isplate novčanih nadoknada i stimulansa, finansira i sufinansira programe za održavanje uposlenosti osoba s invaliditetom; vrši nadzor nad

---

<sup>12</sup> Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom. Dostupno na: <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2010/zakoni/10bos.htm>

ostvarivanjem prava na novčanu nadoknadu i stimulans i korištenja drugih sredstava Fonda i druge poslove koji su predviđeni Odlukom o osnivanju Fonda i Statuta Fonda.



Preporučujemo čitanje i pozivanje na sljedeće članove Zakona koji se odnose na **profesionalnu rehabilitaciju i osposobljavanje**, te **uvjete za ostvarivanje prava na profesionalnu rehabilitaciju i osposobljavanje**: član 8, član 9, član 15, član 16 i član 17.

Napominjemo da Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom daje stipendije za studente s invaliditetom, ali i podržava proces zapošljavanja i samozapošljavanja, tako da je nužno pratiti web stranicu i njihove pozive.

#### **4.3 Zakon o zdravstvenoj zaštiti Kantona Sarajevo**

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti se uređuju načela, mjere, način organiziranja i provođenja zdravstvene zaštite, nosioci društvene brige za zdravlje stanovništva, prava i obaveze osoba u korištenju zdravstvene zaštite, te sadržaj, način obavljanja i nadzor nad obavljanjem zdravstvene zaštite na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine.<sup>13</sup> U nastavku slijedi izdvajanje najvažnijih članova iz Zakona o zdravstvenoj zaštiti Kantona Sarajevo: **član 3, član 12. i član 19.** Prema **načelu pravičnosti**, zdravstvene zaštite, u članu 19. Zakona o zdravstvenoj zaštiti je stavljen akcenat na zabranu diskriminacije prilikom pružanja zdravstvene zaštite na osnovu rase, spola, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porijekla, vjeroispovijesti, političkog ili drugog ubjeđenja, seksualne orijentacije, imovnog stanja, kulture, jezika, vrste bolesti, psihičkog ili tjelesnog invaliditeta.

#### **4.4 Zakon o radu Kantona Sarajevo**

U okviru osnovnih odredbi, u članu 1. Zakona o radu, pojašnjen je predmet zakona gdje je navedeno da se ovim zakonom uređuje zaključivanje ugovora o radu, radno vrijeme, plate, prestanak ugovora o radu, ostvarivanje prava i obaveza iz radnog odnosa, zaključivanje kolektivnih ugovora, mirno rješavanje kolektivnih radnih sporova i druga pitanja iz radnog odnosa, ako drugim zakonom ili međunarodnim ugovorom nije drugačije određeno. Najvažniji članovi Zakona koji se mogu odnositi na studente s invaliditetom su: **član 8. kojim je zabranjena diskriminacija radnika kao i lica koje**

---

<sup>13</sup> Zakon o zdravstvenoj zaštiti Kantona Sarajevo. Dostupno na: <http://mz.ks.gov.ba/sites/mz.ks.gov.ba/files/Zakon%20o%20zdravstvenoj%20zastiti%20In%20FBiH%2046-10.pdf>

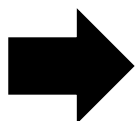
traži zaposlenje, s obzirom na pol, polno opredjeljenje, bračno stanje, porodične obaveze, starost, invalidnost, trudnoću, jezik, vjeru, političko i drugo mišljenje, nacionalnu pripadnost, socijalno porijeklo, imovno stanje, rođenje, rasu, boju kože, članstvo ili nečlanstvo u političkim strankama i sindikatima, zdravstveni status, ili neko drugo lično svojstvo.<sup>14</sup>



Osim člana 8, sugeriramo čitanje sadržaja članova: 56, 72 i 73.

#### **4.5 Akcioni plan za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Kantonu Sarajevo (2018-2021)**

Izradu Akcionog plana za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom je inicirao Koordinacioni odbor udruženja osoba s invaliditetom Kantona Sarajevo, dok je sama aktivnost podržana od strane organizacije MyRight iz Švedske - Programa za Bosnu i Hercegovinu. Koordinacioni odbor udruženja osoba s invaliditetom Kantona Sarajevo čini devet udruženja osoba s invaliditetom koje djeluju na području Kantona Sarajevo.



**Cilj Akcionog plana<sup>15</sup> je da se kroz zakone, podzakonske akte i praksu implementiraju principi iz Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, uključujući i preporuke UN Komiteta za prava osoba s invaliditetom dostavljene Bosni i Hercegovini u aprilu 2017. godine.**

U tom smislu, neophodno je redefinirati postojeću politiku prema osobama s invaliditetom i njihovim organizacijama, a sve u cilju poboljšanja postojećeg materijalnog položaja osoba s invaliditetom i njihovih organizacija, unapređenja obrazovanja i rehabilitacije, određivanja prava i podrške prema potrebama osobama s invaliditetom i prepoznavanju osoba s invaliditetom kao partnera pri kreiranju i donošenju propisa, koji su od interesa za te osobe.

Imajući u vidu glavne izazove s kojima se osobe s invaliditetom danas susreću, jedan od prioriteta koji su obuhvaćeni izradom Akcionog plana za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom jeste i obrazovanje. Kao što je prethodno pojašnjeno, **u oblasti obrazovanja, pored arhitektonskih barijera, nepristupačnost uzrokuju i neusklađeni programi, nedostatak didaktičke opreme, nepristupačne informacije, needuciran nastavni kadar za rad sa osoba s invaliditetom, nepostojanje asistenata u nastavi, personalnih asistenata itd.**

---

<sup>14</sup> Zakon o radu Kantona Sarajevo. Dostupno na: [mz.ks.gov.ba/sites/mz.ks.gov.ba/files/broj026.zakon\\_o\\_radu\\_pdf.pdf](https://mz.ks.gov.ba/sites/mz.ks.gov.ba/files/broj026.zakon_o_radu_pdf.pdf)

<sup>15</sup> Akcioni plan za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom. Dostupno na: [https://mrsri.ks.gov.ba/sites/mrsri.ks.gov.ba/files/akcioni\\_plan.pdf](https://mrsri.ks.gov.ba/sites/mrsri.ks.gov.ba/files/akcioni_plan.pdf)

Stoga, potrebe djece i mladih s invaliditetom se ogledaju u sljedećem:

- **Djeca i mladi s invaliditetom imaju prava na obrazovanje kroz inkluzivni obrazovni sistem na svim nivoima, uključujući predškolsko, osnovno, srednje i visoko obrazovanje, stručno osposobljavanje i cjeloživotno učenje, vannastavne i društvene aktivnosti, bez diskriminacije i podjednakim uslovima s drugima.**
- Učenici s invaliditetom imaju pravo i potrebu na podršku koja im je potrebna kako bi se olakšalo njihovo djelotvorno obrazovanje i omogućilo im se da ispune svoj potencijal na jednakoj osnovi s drugima.

Glavni cilj iz Akcionog plana za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom **u oblasti obrazovanja jeste da se obezbijedi da sva djeca i mladi s invaliditetom imaju dostupno kvalitetno inkluzivno obrazovanje na ravnopravnoj osnovi u skladu sa njihovim sposobnostima.**

#### **4.6 Zakon o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo**

Zakonom o visokom obrazovanju uređuju se sljedeća pitanja: obavljanje djelatnosti visokog obrazovanja; opća pitanja u vezi sa osnivanjem, organizacijom, finansiranjem, upravljanjem i rukovođenjem visokoškolskim ustanovama; djelatnosti uslovi za obavljanje djelatnosti u oblasti visokog obrazovanja; prava i obaveze nadležnih organa u oblasti visokog obrazovanja; način osiguranja kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja; organizacija studija, prava i obaveze studenata, uslovi za sticanje diploma i drugih javnih isprava; statusna pitanja akademskog osoblja, kao i naučni i umjetnički razvoj i druga pitanja od značaja za obavljanje djelatnosti visokog obrazovanja na području Kantona Sarajevo.<sup>16</sup> **Član 5.** Zakona se odnosi na **akademske slobode, akademsku samoupravu i autonomiju**, zasnovan je na osam principa, među kojima se **posebno naglašava učešće studenata u upravljanju i odlučivanju, a posebno u vezi sa pitanja koja su od značaja za kvalitet nastave.**

U **članu 7.** ovog Zakona, koji definira **ravnopravnost**, istaknuto je da je djelatnost visokog obrazovanja usmjerena ka punom razvoju ljudske ličnosti, poštivanju ljudskih prava, građanskih i drugih demokratskih, akademskih, zakonskih i ustavnih načela i sloboda. U istom članu se navodi da se **na licenciranoj i akreditiranoj visokoškolskoj ustanovi ne može ograničiti pristup visokom obrazovanju, direktno ili indirektno, prema bilo kojoj stvarnoj ili pretpostavljenoj osnovi suprotnoj ustavu, zakonima i međunarodnom pravu, kao što su spol, rasa, seksualna orijentacija, fizički ili drugi nedostatak, bračno stanje, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom zajednicom, imovina, rođenje ili prema nekom drugom statusu.** Također, u Stavu 3. prethodno spomenutog člana, naglašeno je da su "nadležna tijela visokoškolske ustanove/organizacione jedinice

---

<sup>16</sup> Zakon o visokom obrazovanju („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 33/17). Dostupno na: <http://old.unsa.ba/s/images/stories/zakoni/Zakon%20o%20VO%20august%202017.PDF>

obavezna preduzeti sve potrebne aktivnosti, u okviru utvrđenih nadležnosti, a s ciljem sprečavanja vršenja diskriminacije članova akademske zajednice, kao i osiguranja njihovog akademskog napredovanja, te ravnopravnog učešća u realizaciji nastavnog, naučno-nastavnog, umjetničkog, umjetničko-nastavnog, naučnoistraživačkog rada i stvaralaštva, kao i u postupku angažmana na drugim visokoškolskim ustanovama/organizacionim jedinicama.”

Prema članu 67. Zakona o visokoškolskom obrazovanju Kantona Sarajevo koji definira **prava studenata s invaliditetom**, studentima sa priznaje **pravo na individualizaciju u postupku realizacije nastavnog procesa, odnosno prisustvovanja nastavi, učešću u izvođenju pojedinih nastavnih sadržaja kao i na provjerama znanja studenata**. Uživanje prava, s druge strane povlači i određene obaveze, te su tako u članu 88. definisana **prava i obaveze studenata, te studentski standard**.

U stavu 3. člana 164. se uređuje utvrđivanje broja i strukture studenata i navodi da **lice s utvrđenim stoprocentnim invaliditetom ima pravo upisati se jedanput na Univerzitet/organizacionu jedinicu u statusu budžetski finansiranog studenta na bilo kojem studijskom programu za sva tri ciklusa studija**, pod uslovom da je: a) položilo prijemni ispit; b) sposobno obavljati praktične zadatke u nastavi; c) steklo pravo upisa na odgovarajući ciklus studija, i d) dostavilo dokaz nadležne institucije o statusu lica s invaliditetom i procentu invaliditeta.

Također, u stavu 5. ovog člana, **istaknuto je da ako je student koji plaća školarinu u određenoj studijskoj godini, položio sve ispite iz te godine i postigao prosječnu ocjenu najmanje osam može dobiti javno finansirano mjesto za nastavak studija na tom ciklusu**, što se preciznije uređuje statutom.

#### **4.7 Statut Univerziteta u Sarajevu**

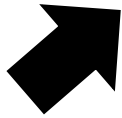
Statutom Univerziteta u Sarajevu, u skladu s propisima koji reguliraju djelatnost visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada na području Kantona Sarajevo, preciznije se uređuju: djelatnost, organizacija, način rada, upravljanje, rukovođenje, status akademskog osoblja i drugih zaposlenika, status studenata, finansiranje rada, te druga pitanja od značaja za obavljanje djelatnosti visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada na Univerzitetu u Sarajevu.<sup>17</sup>

U stavu 3. člana 3. Statuta Univerziteta u Sarajevu, koji se odnosi na **jezik i pravo na visoko obrazovanje**, istaknuto je da “**pristup visokom obrazovanju na Univerzitetu imaju sva lica koja ispunjavaju zakonom propisane uvjete bez ikakve diskriminacije na temelju pravom nedozvoljenih osnova.**” Ravnopravnost i **zabrana diskriminacije** su posebno obrazloženi u članu 11. Statuta. U cilju poticanja pune socijalne integracije i učešća u životu zajednice osoba s invaliditetom Univerzitet/organizacione jedinice, u skladu sa svojim mogućnostima, poduzima/ju mjere za pristup obrazovanju tim kategorijama osoba. U članu 157. Statuta

---

<sup>17</sup> Statut Univerziteta u Sarajevu. Dostupno na: <http://www.unsa.ba/o-univerzitetu/propisi/statut-univerziteta-u-sarajevu-0>

Univerziteta u Sarajevu se posebna pažnja posvetila definisanju **prava u vezi s individualizacijom studija za studente s invaliditetom:**



1. Studenti s invaliditetom imaju pravo na individualizaciju u postupku realizacije nastavnog procesa odnosno na obezbjeđenje posebnih uvjeta kod prisustvovanja i učestvovanja u nastavi te kod provjera znanja i napredovanja studenata.
2. Univerzitet/organizacione jedinice će u okviru svojih mogućnosti pružiti potrebnu infrastrukturnu i drugu potporu u savladavanju nastavnog procesa u skladu sa oblikom i vrstom invaliditeta studenata.
3. Prava i načini za ostvarivanje prava studenata s invaliditetom, posebno u pogledu obezbjeđenja uvjeta za njihovo uključivanje u nastavni proces, postupaka individualizacije studija i verifikacije sposobnosti lica s invaliditetom za studij uopće ili za pohađanje određene vrste studija, detaljnije se utvrđuju pravilima studiranja za svaki ciklus studija.
4. Vijeće organizacione jedinice može omogućiti studentima iz stava (1) ovog člana i studiranje duže od predviđenog zakona po individualiziranom i prilagođenom nastavnom planu i programu.

Članom 170. se definiraju dodatna prava studenata, kao što je izostanak više od 20% od ukupnog fonda sati, pa sugeriramo da pročitate sadržaj.

#### **4.8 Pravila studiranja za I, II ciklus studija, integrirani, stručni i specijalistički studij na Univerzitetu u Sarajevu**

Na osnovu članova 53. i 56. Zakona o visokom obrazovanju, a u skladu s članom 151. Statuta Univerziteta u Sarajevu, Senat Univerziteta u Sarajevu je na 23. Redovnoj sjednici održanoj 12.10.2018. godine donio: **Pravila studiranja za I, II ciklus studija, integrirani, stručni i specijalistički studij na Univerzitetu u Sarajevu.** Pravilima se bliže uređuju organizacija i izvođenje studija na prvom i drugom ciklusu, integriranom, stručnom i specijalističkom studiju kao i druga pitanja koja se odnose na upis i organizaciju studija, trajanje studija, oblike studija, postupak ispitivanja i ocjenjivanja, uvjete, postupak ekvivalencije i postupak provođenja, postupak provođenja završnog rada, isprave o studijima i druga relevantna pitanja od značaja.<sup>18</sup> U članu 5. **Pravila detaljnije su** definirana prava studenata s invaliditetom. Izdvajamo:

1. Univerzitet u Sarajevu (u daljnjem tekstu: Univerzitet) osigurava pristup visokom obrazovanju i nauci studentima s invaliditetom.

2. Studenti sa utvrđenim stoprocentnim invaliditetom imaju pravo upisati se jedanput na određeni studijski program na Univerzitetu kao studenti budžetski finansiranih mjesta pod uvjetima:

---

<sup>18</sup> Pravila studiranja za I, II ciklus studija, integrirani, stručni i specijalistički studij na Univerzitetu u Sarajevu. Dostupno na: <http://www.unsa.ba/sites/default/files/dodatak/2018-11/Pravila%20studiranja%20UNSA.pdf>

- a) Da su položili prijemni ispit (ako je isti predviđen),
- b) Da su sposobni obavljati praktične zadatke u nastavi,
- c) Da su stekli pravo upisa na odgovarajući ciklus studija organizacione jedinice,
- d) Da su dostavili dokaz nadležne institucije o statusu i procentu invaliditeta.

3. Studentima s poteškoćama u razvoju i invaliditetom priznaje se pravo na individualizaciju i olakšice u postupku realizacije nastavnog procesa u pogledu:

- a) Prisustva nastavi; ovisno o vrsti i stepenu invaliditeta,
- b) Sudjelovanje u izvođenju pojedinih nastavnih sadržaja; individualno zavisno od stepena i vrste invaliditeta,
- c) Zamjenskih nastavnih i ispitnih obaveza; prema individualnim sposobnostima, a u skladu sa zahtjevima sadržaja, ishodima i ciljevima nastavnog procesa,
- d) Dodatnih konsultacija; prema individualnoj potrebi,
- e) Načina i dinamike provjere znanja; prema individualnoj potrebi, a u skladu sa zahtjevima sadržaja, ishodima i ciljevima nastavnog procesa,
- f) Primjene asistivnih tehnologija u nastavi, u skladu sa zahtjevima sadržaja, ishodima i ciljevima nastavnog procesa.

4. Individualizacija i olakšica iz prethodnog stava podrazumijevaju individualizirani i individualni program realizacije nastave i ispita. Individualni program odnosi se na sadržajnu i metodičku prilagodbu, dok se individualizirani pristup odnosi samo na metodičku prilagodbu u radu s studentima sa poteškoćama u razvoju i invaliditetom.

7. U cilju uspješnijeg savladavanja nastavne materije, studentima iz stava (1), na raspolaganju stoje ljudski i materijalni resursi Ureda za podršku studentima Univerziteta.

8. Vijeće fakulteta/akademije/centra/instituta može omogućiti studentima iz stava (1) ovog člana zadržavanje statusa redovnog studenta koji se finansira sredstvima osnivača u slučaju opetovanog obnavljanja studijske godine i studiranje duže od predviđenog Zakonom po individualiziranom i prilagođenom nastavnom planu i programu.





#### 4.9 Pravilnik o uvjetima, načinu i postupku za dodjelu sredstava iz Fonda za socijalno ugrožene i izuzetno nadarene studente Univerziteta u Sarajevu - "Suada Dilberović"

Na osnovu člana 27. Zakona o ustanovama i 171. Pravila Univerziteta U Sarajevu, Upravni odbor je na svojoj 22 sjednici, održanoj 05. juna 2008. godine, donio **Pravilnik o uvjetima, načinu i postupku za dodjelu sredstava iz fonda za socijalno ugrožene i izuzetno nadarene studente Univerziteta u Sarajevu - "Suada Dilberović"**.<sup>19</sup> Fond „Suada Dilberović“ je osnovan u cilju poboljšanja statusa socijalno ugroženih i stimulisanja izuzetno nadarenih studenata na Univerzitetu u Sarajevu. Pravilnikom se utvrđuju uvjeti i postupci za ostvarivanje prava na materijalnu potporu koju Fond dodjeljuje u cilju ostvarivanja svoje svrhe. Kako je regulirano članom 2. ovog Pravilnika, Pravo na dodjelu sredstava mogu ostvariti svi redovni studenti dodiplomskog studija UNSA (redovni koje finansira osnivač i redovni - samofinansirajući), koji zadovolje kriterije iz ovog Pravilnika. Članom 3. su definirani kriteriji za socijalno ugrožene studente:



Za studente slabog imovinskog stanja bodovanje se vrši u zavisnosti od prihoda domaćinstva, a prema kućnoj listi i priloženoj potvrdi o ukupnom prihodu, potvrdi o nezaposlenosti ili drugoj adekvatnoj potvrdi o imovinskom stanju za svakog punoljetnog člana domaćinstva. Prihodom se ne smatraju novčane naknade po osnovu prava lica s invaliditetom, dodatak na djecu, stipendije i krediti studenata i jednokratne pomoći.

U članu 4. Pravilnika dati su **kriteriji za izuzetno nadarene studente**. Neki od njih su: a) da nisu ponavljali godinu studija; b) da prilikom upisa u prvu godinu nisu stariji od 22 godine, a studenti završne godine da nisu stariji od 28 godina; c) prednost imaju kandidati koji dostave dokaze o sudjelovanju u stručnim, znanstvenim i umjetničkim projektima; d) pri dodjeli sredstava će se voditi računa o ravnomjernoj zastupljenosti svih grupacija Univerziteta, uvažavajući specifičnosti svake grupacije ponaosob; e) slučaju da u okviru pojedine grupacije nema kandidata sa prosječnom ocjenom 9 i više; uzeće se u obzir najbolja prosječna ocjena zaprimljenih zahtjeva iz te grupacije i drugi kriteriji o čemu možete čitati u Pravilniku.

U ovom poglavlju su bili predstavljeni najvažniji zakoni i dokumenti koji se tiču studenata (s invaliditetom) u Kantonu Sarajevo. Međutim, bez obzira na postojanje svih zakona i pravilnika, studentima je ponekad, zaista, teško ostvariti svoja prava. Imajući to u vidu, na Univerzitetu u Sarajevu je otvoren Ured za podršku studentima, koji predstavlja poligon za ostvarivanje prava studenata kroz informiranje studenata o njihovim pravima, osiguranje uslova za zadovoljavanje potreba i uživanje prava, te poboljšanje iskustva studiranja studenata.

U nastavku slijede informacije o **Uredu za podršku studentima**.

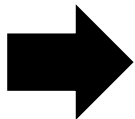
---

<sup>19</sup> Pravilnik o uvjetima, načinu i postupku za dodjelu sredstava iz fonda za socijalno ugrožene i izuzetno nadarene studente Univerziteta u Sarajevu - "Suada Dilberović. Dostupno na: <http://www.pmf.unsa.ba/dokumenti/dokumenti/Pravilnik%20za%20dodjelu%20sredstava%20-%20fond%20Suada%20Dilberovic.pdf>

#### 4.10 Ured za podršku studentima Univerziteta u Sarajevu (UPS!)

Uvažavajući međunarodne i nacionalne dokumente i zakonske regulative, kojima se osiguravaju osnovna ljudska prava, a među njima i pravo na obrazovanje, Univerzitet u Sarajevu nastoji stvoriti uslove za jednak pristup i sudjelovanje u kvalitetnom obrazovanju. Imajući to u vidu, Ured za podršku studentima s posebnim potrebama je nastao kao rezultat implementacije Tempus projekta „Jednake mogućnosti za studente sa posebnim potrebama“ („Equal Opportunities for Students with Special Needs in Higher Education“ – EQOPP). Nakon nekoliko godina postojanja pod tim imenom, Ured je tokom 2018. godine, zahvaljujući Rektoratu Univerziteta u Sarajevu, revitaliziran i svečano otvoren pod novim imenom – **Ured za podršku studentima (UPS!)**. Osnovna djelatnost Ureda je usmjerena na pružanje pomoći i podrške studentima i razvijanje inkluzivne kulture, politike i prakse u prostoru visokoškolskog obrazovanja. Ured za podršku studentima je na raspolaganju svim studentima Univerziteta u Sarajevu. Također, Ured za podršku studentima pruža podršku organizacionim jedinicama u stvaranju kvalitetnog inkluzivnog obrazovanja.

Usluge Ureda definirane su njegovom temeljnom orijentacijom ka stvaranju inkluzivnog okruženja i promoviranju obrazovanja za sve, a ogledaju se u pružanju pomoći i podrške studentima u različitim oblastima. Osnovne usluge su:

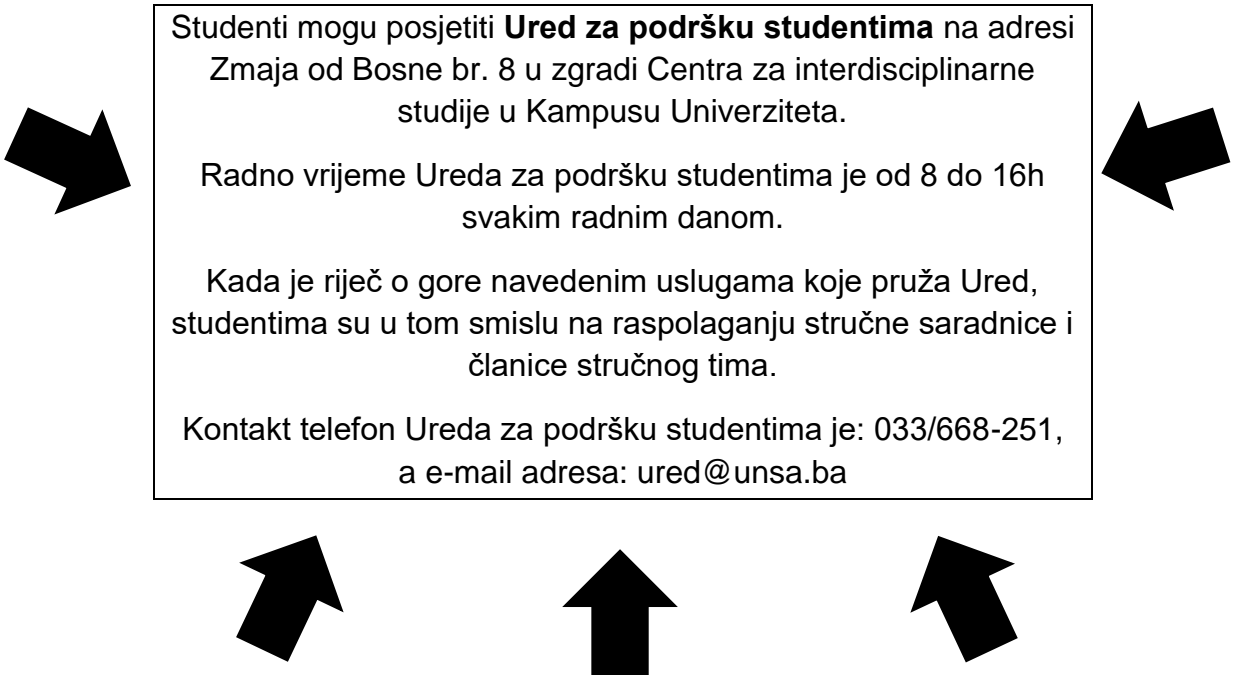


- pomoć pri odabiru studija;
- podrška unapređenju pristupa obrazovanju;
- osiguranje uvjeta za zadovoljavanje potreba i uživanje prava;
- psihološka pomoć;
- informiranje i obrazovanje studenata;
- poboljšanje iskustva studiranja studenata s invaliditetom;
- iznajmljivanje asistivne tehnologije;
- istraživačke aktivnosti;
- organizacija i realizacija obuka za akademsko osoblje;
- organizacija radionica za studente;
- sudjelovanje u donošenju i izmjenama zakonskih i podzakonskih akata u vezi s obrazovanjem;
- i mnoge druge usluge.

Ured za podršku studentima je prepoznao značaj saradnje s nevladinim organizacijama, te smo do sada uspostavili saradnju sa nizom udruženja kao što su: Fondacija Krila nade, Udruženje Samostalni korak, Udruženje Život sa Down sindromom, Udruženje Društvo ujedinjenih građanskih akcija – DUGA, Udruženje za psihološku pomoć, procjenu i savjetovanje DOMINO. Naši partneri u svakodnevnom radu nisu samo udruženja, već i sami studenti. Ukoliko se pitate na koji je način to moguće, otkrit ćemo vam da je to kroz volontiranje. Značaj volontiranja u životu mladog čovjeka je višestruki, te osim kvalitetno iskorištenog slobodnog vremena donosi i sticanje različitih vještina te izgradnju novih poznanstava. Vjerujemo da studenti Univerziteta u Sarajevu mogu dati veliki doprinos radu našeg Ureda kroz učešće u različitim aktivnostima. Stoga, ovim putem želimo istaći da se, na našu veliku radost,

pozivu za volontiranje u Uredu za podršku studentima odazvao veliki broj studenata, kojima se ovim putem zahvaljujemo. Posebno nam je drago da su naši volonteri studenti sa različitih fakulteta, koji će kroz svoje vještine i zalaganje zasigurno dodatno unaprijediti rad Ureda.

U slučaju da profesori ili asistenti trebaju savjet ili pomoć u pogledu pružanja podrške studentima s invaliditetom, a sve u cilju stvaranja uslova i poticaja za njihovo nesmetano studiranje, mogu kontaktirati Ured za podršku studentima Univerziteta u Sarajevu. **Studenti trebaju biti tretirani s poštovanjem, objektivno, otvoreno i pravedno, te u skladu s etičkim principima.** U slučaju da neko od nastavnika bude upoznat sa privatnošću studenta, trebao bi se ponašati strogo povjerljivo. Akademsko osoblje može pružiti podršku studentima s invaliditetom ukoliko su studenti ohrabreni da iskažu svoje potrebe, te u koordinaciji sa Uredom za podršku studentima sa posebnim potrebama Univerziteta u Sarajevu.



Studenti mogu posjetiti **Ured za podršku studentima** na adresi Zmaja od Bosne br. 8 u zgradi Centra za interdisciplinarne studije u Kampusu Univerziteta.

Radno vrijeme Ureda za podršku studentima je od 8 do 16h svakim radnim danom.

Kada je riječ o gore navedenim uslugama koje pruža Ured, studentima su u tom smislu na raspolaganju stručne saradnice i članice stručnog tima.

Kontakt telefon Ureda za podršku studentima je: 033/668-251, a e-mail adresa: ured@unsa.ba

---

# 5 права студената у Републици Српској

---

Особе с инвалидитетом имају право на школовање и професионално оспособљавање и сва права као и остали студенти. Међутим, особе с физичким или другим обликом инвалидитета морају имати прилагођене и подешене услове за квалитетно студирање и професионалну оријентацију. Особа с инвалидитетом требала би да изврши селекцију у складу са својим могућностима која се односи на избор високообразовне установе, и да ли та установа може да пружи одговарајуће знање и вјештине које би биле сврсисходне при запослењу у струци. Права студената у Републици Српској ће бити представљена кроз сљедеће законе: Закон о високом образовању у Републици Српској, Статут Универзитета у Источном Сарајеву, Закон о здравственој заштити у Републици Српској, Закон о раду у Републици Српској и Закон о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању особа с инвалидитетом у Републици Српској.

## 5.1 Закон о високом образовању у Републици Српској

Законом о високом образовању у Републици Српској успостављају се принципи и стандарди пружања високог образовања, у складу са стратешким циљевима европског простора високог образовања. **Међутим, потребно је истаћи да се овај Закон готово уопште не бави правом особа с инвалидитетом на високо образовање, те да се чак у појединим тачкама овога Закона особе с инвалидитетом и не спомињу, већ се користи термин „други статус“.**



Из Закона сугеришемо читање сљедећих чланова: члан 1, члан 2, члан 5, члан 105. и члан 113.

У члану 5. став (5) наглашава се да приступ високом образовању не може бити ограничен директно или индиректно на основу: пола, расе, сексуалне оријентације, физичког недостатка, брачног стања, боје коже, језика, вјероисповијести, политичког или другог мишљења, националног, етничког или социјалног поријекла, везе са неком националном заједницом, имовине, статуса стеченог рођењем, броја година или неког другог статуса.

У члану 105. се истиче да Статут високошколске установе садржи одредбе које (став в) штите студенте од дискриминације према било којем основу, као што је: пол, раса, сексуална оријентација, брачни статус, боја коже, вјера, језик, политичко или друго мишљење, национално, етничко или социјално поријекло, повезаност са неком националном заједницом, имовина, рођење или било који други статус.

У члану 113. видљиво је да је Влада надлежна да, између осталог, в) обезбјеђује посебна средства јавним високошколским установама ради остваривања једнаких услова за остваривање права на високо образовање студентима с инвалидитетом.

## **5.2 Статут Универзитета у Источном Сарајеву**

На основу члана 64, став 2., тачка б) и члана 157. Закона о високом образовању (Сл. гласник Републике Српске, број 73/10), Сенат Универзитета у Источном Сарајеву, на 3. сједници одржаној 06.10.2011. године, донио је Статут Универзитета у Источном Сарајеву.

Чланом 6. се истиче да је **Универзитет обавезан на пружање једнаких услова свима, без директне или индиректне дискриминације на основу пола, расе, полног одређења, брачног статуса, боје, језика, вјере, политичких или других убјеђења, националног, етничког или социјалног поријекла, припадности националној заједници, имовинског статуса, рођења, инвалидности, или према другом сличном основу, положају или околности.**

Студенти уписани на Универзитет имају право (члан 126):

- да буду упознати са правима, обавезама и дужностима на почетку школске године,
- да похађају наставу у складу са наставним планом и програмом, распоредом наставе и испита,
- да заврше започети студиј према наставном плану и програму по којем су уписали дати студиј у року утврђеним студијским програмом, увећаним за двије године,
- да присуствују предавањима, семинарима и другим облицима наставе,
- да користе библиотеке и друге услуге за студенте, које се налазе на Универзитету,
- да искажу мишљење о квалитету наставе и раду академског особља, а да због тога не сnose посљедице,
- да учествују на изборима за студентска мјеста у студентским представничким тијелима и другим тијелима установљеним у складу са Статутом Универзитета,
- да приступе испитима према унапријед утврђеним статутарним критеријима,

- на признавање преноса кредита између акредитованих високошколских установа унутар Републике Српске, односно Босне и Херцеговине, као и иностранства, а на основу мултилатералних или билатералних споразума,
- на слободно испитивање и тестирање примљених знања, нуђење нових идеја и мишљења, а да се тиме не излажу опасности од губитка свог статуса или било које привилегије коју уживају,
- слободу говора, организовања и окупљања, у складу са законом,
- да буду поштовани и уважавани од стране запосленог особља универзитета, као и других студената,
- да не буду дискриминисани по било којем основу, као што су: пол, раса, сексуална оријентација, физички недостатак, брачно стање, боја коже, језик, вјероисповијест, политичко или друго мишљење, национално, етничко или социјално поријекло, веза са неком националном заједницом, имовина, статус стечен рођењем, број година или неки други статус, положај или околност,
- приступ правичним и непристрасним механизмима рјешавања дисциплинских питања која се тичу студената,
- да остварују и друга права у складу са законом, овим Статутом и статутима организационих јединица.

### 5.3 Закон о здравственој заштити у Републици Српској

На нивоу Републике Српске осигурава се здравствена заштита под једнаким условима, популационим и нозолошким групама од посебног социјално-медицинског значаја. Здравствена заштита из члана 8. Закона обухвата различите групе особа, а овђе издвајамо сљедеће:

а) дјецу до навршених 15 година живота, школску дјецу и студенте до краја школовања, а најкасније до 26. године живота, у складу са законом,

б) жене у вези с планирањем породице, као и у току трудноће, порођаја и материнства до 12 мјесеци после порођаја, ако другим законом није другачије уређено,

г) **лица с инвалидитетом,**

ђ) незапослена лица пријављена организацији за запошљавање ако не остварују новчану накнаду према прописима о правима незапослених лица,

ж) социјално угрожена лица у складу с посебним законом,

и) лица која болују од малигних болести, хемофилије, шећерне болести, психоза, епилепсија, мултипле склерозе, цистичне фиброзе, реуматске грознице,

ј) лица у терминалној фази хроничне бубрежне инсуфицијенције,

к) обољела, односно повријеђена лица којима се пружа хитна медицинска помоћ,



- л) лица у вези са давањем и примањем људских органа, ткива и ћелија и
- љ) лица обољела од ријетких болести које утврђује Институт за јавно здравство.

**Чланом 11.** је регулисано да се (1) здравствена заштита грађана спроводи на начелима једнакости, доступности, свеобухватности, континуитета и координације и да се (2) здравствена заштита остварује без дискриминације по било ком основу.

**Чланом 12.** је наглашено да једнакост у здравственој заштити подразумева да грађани с истим здравственим потребама остварују исти ниво здравствене заштите, а грађани с различитим здравственим потребама остварују различит ниво здравствене заштите, у складу с одредбама овог закона и других прописа који регулишу ову област.

У Глави 1. овог закона, Одредбе 5. Забрана дискриминације, особама с инвалидитетом није посвећена посебна пажња и спомињу се само у Члану 19. и Члану 30. ове Одредбе, иако су врло често предмет дискриминације.

#### **5.4 Закон о раду у Републици Српској**

**Законом о раду Републике Српске се уређују радни односи, права, обавезе и одговорности из радног односа и други односи по основу рада у Републици Српској.**

**Чланом 19.** је наглашено да радник, као и особа која тражи запослење, не може бити стављена у неравноправан положај код остваривања права по основу рада и права на запослење због расе, етничке припадности, боје коже, пола, језика, религије, политичког или другог мишљења и убијеђења, социјалног поријекла, имовног стања, чланства или нечланства у синдикату или политичкој организацији, тјелесног и душевног здравља и других обиљежја која нису у непосредној вези с природом радног односа.

**У члану 30.** видљиво је да лица с инвалидитетом заснивају радни однос под условима и на начин утврђен овим законом, ако посебним законом није другачије одређено.

У Глави 7. која се односи на заштиту радника, Одредбом 5. Посебна заштита болесних радника и инвалида и Одредбом 6. Право на запослење на другим пословима, **прописани су сљедећи чланови који се односе на особе са инвалидитетом:**

**Члан 115.**

(1) Раднику који је повријеђен на раду или је оболио од професионалне болести послодавац не може отказати уговор о раду за вријеме док је здравствено неспособан за рад, без обзира да ли је радник са послодавцем закључио уговор о раду на неодређено или на одређено вријеме.

(2) Ако је радник из става 1. овог члана закључио уговор о раду на одређено вријеме, период здравствене спријечености за рад не урачунава се у вријеме трајања уговора о раду.

#### Члан 116.

(1) Радник који је привремено био неспособан за рад због повреде или повреде на раду, болести или професионалне болести, а за којег након лијечења, односно опоравка, овлаштени доктор медицине, односно надлежни орган у складу с посебним прописом утврди да је способан за рад, има право да се вратити на послове на којима је претходно радио.

(2) Ако је престала потреба за обављањем послова на којима је радник претходно радио, послодавац му је дужан понудити уговор о раду за обављање других одговарајућих послова, који морају одговарати пословима на којима је радник претходно радио.

(3) Ако послодавац није у могућности раднику понудити уговор о раду за обављање других одговарајућих послова или ако радник одбије понуђени уговор о раду, послодавац му може отказати уговор о раду на начин и под условима прописаним овим законом.

(4) У спору између послодавца и радника, овлаштена здравствена установа медицине рада је надлежна да оцијени да ли су понуђени послови из става 2. овог члана одговарајући.

(5) Радник из става 1. овог члана има право на додатно стручно оспособљавање, ако је дошло до промјене у технологији или начину рада, као и на све друге погодности које произлазе из побољшаних услова рада на које би имао право.

(6) Раднику који је повријеђен на раду или је оболио од професионалне болести.

#### Члан 117.

(1) Ако код радника постоји смањење радне способности или непосредна опасност од настанка инвалидности коју је утврдио надлежни орган у складу с посебним прописом, послодавац је дужан, узимајући у обзир налаз и мишљење тог органа, понудити раднику закључење уговора о раду за обављање послова за које је радно способан, а који морају одговарати пословима на којима је радник претходно радио.

(2) Ради осигурања послова из става 1. овог члана, послодавац је дужан прилагодити послове способностима радника, измијенити распоред радног времена, односно подузети друге мјере да раднику обезбиједи одговарајуће послове.

(3) Ако је послодавац подузео све мјере из става 2. овог члана, а не може раднику обезбиједити одговарајуће послове, односно ако је радник одбио понуду за закључење уговора о раду за обављање послова који одговарају његовим способностима у складу с налазом и мишљењем надлежног органа, послодавац раднику може отказати уговор о раду уз мишљење синдиката, односно савјета радника.



(4) Раднику којем је смањена радна способност или је непосредна опасност од настанка инвалидности узрокована повредом на раду или професионалном болешћу послодавац не може откажи уговор о раду у смислу става 3. овог члана.

### **5.5 Закон о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању особа са инвалидитетом у Републици Српској**

У Републици Српској усвојен је Закон о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању особа с инвалидитетом. Овај закон усклађен је с одговарајућим међународним документима, а прије свега са Стандардним правилима УН-а за изједначавање могућности за особе с инвалидитетом и Конвенцијом УН-а бр. 159 о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа с инвалидитетом.

**Законом о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању особа са инвалидитетом уређују се права, услови и поступак професионалне рехабилитације, оспособљавања и запошљавања лица са инвалидитетом и смањеном радном способношћу** (у даљем тексту: инвалиди), оснивање организација и дјелатност установа, привредних друштава и других организација које се баве професионалном рехабилитацијом и запошљавањем инвалида, под општим и посебним условима. У Ставу 2. Закона описан је инвалидитет и смањена радна способност код особа с инвалидитетом, гдје смо издвојили сљедеће чланове који могу бити од значаја за студенте с инвалидитетом:

#### **Члан 24.**

У финансирању запошљавања инвалида могу учествовати и други правни субјекти, као и грађани.

#### **Члан 25.**

(1) Запошљавањем инвалида под посебним условима сматра се обавезно запошљавање инвалида у републичким органима управе, органима локалне самоуправе, органима правосуђа, јавним установама и фондовима, те јавним предузећима која нису основана за запошљавање инвалида у складу са овим законом.

(2) Запошљавање под посебним условима је и запошљавање у привредном друштву или заштитној радионици, основаним ради запошљавања инвалида који се на основу радних и општих способности не могу запослити на отвореном тржишту рада или одржати своје запослење уз примјену олакшица из члана 46. овог закона.

(3) Запошљавањем под посебним условима сматра се и samozapošljavanje, односно оснивање привредног друштва и обављање самосталне дјелатности.

**Члан 26.**

(1) Органи и друга лица из члана 25. став 1. овог закона дужни су да на одговарајућем радном мјесту, према властитом избору, у одговарајућим радним условима имају на сваких 16 запослених најмање једног запосленог инвалида.

(2) Послодавац који подлијеже обавези из става 1. овога члана, а није испунио ту обавезу, дужан је да сваког мјесеца приликом исплате плата уплаћује на рачун јавних прихода Републике посебан допринос у висини 0,2% од исплаћене мјесечне бруто плате свих запослених.

(3) Обавезу плаћања доприноса из става 2. овог члана имају и органи и друга лица из члана 25. став 1. овог закона који имају мање од 16 запослених радника, а немају запослене инвалиде.

**Члан 27.**

(1) Послодавци који не подлијежу обавези запошљавања инвалида могу запошљавати та лица на одговарајуће послове у складу са овим законом и по том основу остварити одређене стимулансе и олакшице.

(2) Послодавац из става 1. овог члана дужан је, осим ако има запослен број инвалида из члана 26. става 1. овог закона, сваког мјесеца приликом исплате плата уплаћивати на рачун јавних прихода Републике посебан допринос у висини 0,1% од износа исплаћене мјесечне бруто плате свих запослених.

(3) Контролу уплате доприноса из члана 26. ст. 2. и 3. овог закона и става 2. овог члана врши Пореска управа Републике Српске.

(4) Уколико послодавци из става 1. овог члана запосле инвалиде, дужни су да обезбиједу услове за њихов рад у складу са законом.

(5) Министар, уз мишљење министра здравља и социјалне заштите, правилником уређује радна мјеста и послове на којима, при запошљавању лица са инвалидитетом, предност имају лица са већим процентом инвалидности, односно тјелесног оштећења.

**Члан 28.**

(1) Запошљавањем инвалида под посебним условима подразумијева се запошљавање у установама и привредним друштвима која су за те сврхе основана у складу са овим законом.

(2) Привредним друштвом за запошљавање инвалида, у смислу овог закона, сматра се привредно друштво у коме је запослено најмање 51% инвалида из чл. 21. и 22. овог закона.

(3) Привредна друштва за запошљавање инвалида у свом саставу могу имати капацитете за смјештај запослених инвалида.

(4) Привредно друштво за запошљавање инвалида може основати: Република, односно јединице локалне самоуправе, привредно друштво, установа, као и друго правно и физичко лице.

(5) Страна правна и физичка лица могу оснивати привредна друштва за запошљавање инвалида у складу са овим законом и прописима којима су уређена страна улагања.

## **5.6 Центар за подршку студентима са инвалидитетом Универзитета у Источном Сарајеву**

Правна формација Канцеларије за студенте с посебним потребама у високом образовању настале у оквиру ТЕМПУС пројекта „Једнаке могућности за студенте са посебним потребама у високом образовању“ (EQOPP) представља значајну основу за настајање и развој Центра за подршку студентима са инвалидитетом на Филозофском факултету.

У оквиру пројекта „Транзиција студената са инвалидитетом са високошколских установа до тржишта рада“ започет је рад на формирању Центра за подршку студентима са инвалидитетом у 2016. години. Формирању Центра претходио је низ значајних активности од креирања базе за студенте с инвалидитетом, креирања базе за послодавце, обуке академског особља, ментора, студената с инвалидитетом, повећање свијести о прилагођавању наставног процеса и адекватним условима за студенте с инвалидитетом кроз информативне активности, креирање одговарајућих водича/информатора и приручника за студенте с инвалидитетом. Стварањем предуслова и проналажењем простора за Центар за подршку студентима са инвалидитетом на Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву створиле су се и могућности за опремање Центра асистивном технологијом која је обезбјеђена путем пројекта „Транзиција студената са инвалидитетом са високошколских установа до тржишта рада“ (Trans2Work).

Центар има координациону улогу у доприносу стварању друштва које прихвата студенте с инвалидитетом и које олакшава њихово учешће у наставном процесу и подржава их на том путу током трајања пројекта на јавним универзитетима. Главни циљ Центра за подршку студентима са инвалидитетом је олакшавање приступа образовању кроз обезбјеђивање услова за поштивање права и испуњавање обавеза студената с инвалидитетом потребним за њихово успјешно учешће у наставном процесу у високошколским установама.

Центар за подршку студентима с инвалидитетом отворен је на Филозофском факултету у Палама у јуну 2018. године, на факултету са највећом популацијом студената на Универзитету. Центар је настао са циљем промоције приступа да сви студенти са инвалидитетом Универзитета у Источном Сарајеву имају једнак приступ свим универзитетским програмима и активностима. Веома је важна позиционираност Центра на Филозофском факултету и Палама иначе, јер на овом простору се налази и највећи број студената на Универзитету. Веома је важна и позиционираност овог Центра на факултету, јер он треба да буде у свакодневном контакту и активностима са студентима са инвалидитетом, али и са академским и административним особљем у сврху помоћи и подршке.

Центар за подршку студентима са инвалидитетом уско сарађује са свим административним службама факултета у мјесту у којем се налази, као и са осталим административним службама у осталим градовима гдје се налазе факултети и академије Универзитета, јер све остале административне службе треба да пруже одговарајућу помоћ у функционисању овог Центра. Једна од активности Центра за подршку студентима с инвалидитетом биће и помоћ

студентима са инвалидитетом у квалитетнијем и успјешнијем савладавању академских обавеза, али и каријерно усмјеравање у сврху њихове лакше запошљивости након студија. Центар ће студентима са инвалидитетом давати информације које ће им помоћи у планирању и усмјеравању каријере.

Неке активности Центра за подршку студентима са инвалидитетом јесу сљедеће:

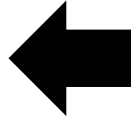
- успостава и одржавање базе података студената с инвалидитетом,
- савјетовање и оснаживање бруцоша с инвалидитетом,
- провођење испитивања задовољства студената с инвалидитетом условима студирања,
- проучавање законске регулативе која одређује статус особа с инвалидитетом ради пружања правне помоћи студентима с инвалидитетом и јавно објављивање тих информација,
- обављање активности у циљу остваривања основних задатака у складу са законом и општим актима Универзитета,
- праћење студената с инвалидитетом, пружајући им помоћ која је неопходна за студенте како би се успјешно пратио наставни процес,
- сарадња с невладиним организацијама које имају програм рада за студенте са инвалидитетом,
- организација програма цјеложивотног учења за студенте с инвалидитетом у складу са могућностима,
- Центар за подршку студентима са инвалидитетом би на одговарајући начин проширио своје дјеловање тако што би у рад Центра укључио и студенте, као и студенте с инвалидитетом који би волонтирали по пар сати дневно омогућавајући инклузију на свим нивоима. На тај начин би се прикупиле информације од студената с инвалидитетом с којим се то потешкоћама најчешће и највише сусрећу и на који начин би се могле усмјерити остале активности,
- једна од активности Центра била би организовање састанака са студентима на којима би се представила разна предузећа, од којих би студенти добили информације и сазнали које су то вјештине и компетенције тражене од стране послодаваца,
- реализација наставе у склопу предмета Специјална педагогија на Катедри за педагогију и Катедри за психологију.

\*\*\*\*\*

**Обзиром да је ова брошура првенствено информативног типа, у наставку слиједи објашњење начина на који студенти с инвалидитетом могу остварити дио својих права у Републици Српској.**

Да би особа с инвалидитетом остварила своја права, прије свега, неопходно је да приступи процјени степена инвалидитета. Постоје двије врсте процјене инвалидитета:

- 1) Социјална категоризација
- 2) ПИО категоризација



### **Социјална категоризација**

Уколико је ријеч о процјени инвалидитета која се односи на социјалну категоризацију, први корак јесте да се особа с инвалидитетом обрати Социјалној установи у општини или граду у којем има пребивалиште. Након тога, социјални службеник узима одговарајуће податке и у консултацији с правном службом подноси захтјев за процјену степена инвалидитета. Након прикупљене документације извршава се процјена степена инвалидитета, али само као описна процјена која даље може послужити као валидан документ за ПИО процјену инвалидности. Послије социјалне категоризације, ученици и студенти могу да остварити сљедећа права:

1. Плаћена им је мјесечна превозна карта. Детаљније појашњено, студентима као доказ може послужити карта за градски превоз коју морају предати службеном лицу у Социјалној установи, на основу чега им буде рефундиран новац издвојен за мјесечну карту.
2. Ученик или студент с инвалидитетом остварује право плаћања смјештаја и исхране у студентским домовима али само на територији Републике Српске. Правна служба Социјалне установе склапа уговор с учеником или студентом с инвалидитетом као правни оквир. Након примања ученика или студента у Студентски дом, неопходно је потписати уговор који Студентски дом шаље Социјалној организацији, која преко дјечијих права уплаћује новац Студентском дому у току једне школске године. Уговор се мора обнављати сваке године.

### **ПИО категоризација**

ПИО категоризација је валидан документ помоћу којег особе с инвалидитетом остварују своја права. Да би ПИО категорија била извршена, неопходно је поднијети лични захтјев за категоризацију у ПИО установи. Након што је захтјев за примљен, ПИО особу даље упућује породичном љекару који даје упутницу за посјету одређеним специјалистима медицине како би они изнијели своја стручна мишљења. Након прикупљене љекарске документације и с написаним љекарским мишљењима, Фонд ПИО извршава категоризацију и процјењује степен инвалидитета. Након што је одређена процјена, рјешење о инвалидитету стиже особи на кућну адресу. Дакле, тек након ПИО-ве категоризације, особе с инвалидитетом могу даље користити права која их сљедују.

---

# закључак

---

## 6

Брошура о правима студената с инвалидитетом је настала у склопу пројекта „**Високо образовање-образовање за све**“ (ВОзаСВЕ) који је подржан од Уједињених народа кроз дугогодишњу иницијативу под називом „**Дијалог за будућност: Провирање друштвене кохезије и разноликости у БиХ**“. Креатор пројекта је Уред за подршку студентима Универзитета у Сарајеву, док је партнер у реализацији пројекта Универзитет у Источном Сарајеву. У брошури су представљени сви важни међународни документи и правилници за студенте с инвалидитетом, као и закони који се односе на Босну и Херцеговину, Федерацију Босне и Херцеговине и Републику Српску. Осим тога, представљени су и правилници који се односе на Универзитет у Сарајеву и Универзитет у Источном Сарајеву, с обзиром да је Брошура примарно намијењена студентима ова два универзитета.

Процјењује се да чак 10% становника Босне и Херцеговине има неки облик инвалидности, а 30% укупног становништва је посредно или непосредно изложено посљедицама инвалидитета. Особе с инвалидитетом се свакодневно суочавају с различитим изазовима. Када је ријеч о образовању, низ је изазова с којима се студенти с инвалидитетом сусрећу при упису на високообразовне установе. Неки од њих су сљедећи:

- Високообразовне установе немају истакнут правилник који обавјештава или даје јасне информације која су права и могућности особа с инвалидитетом.
- Информатор о смјештају студената с инвалидитетом у студентске домове није истакнут и доступан у различитим форматима.
- Правилник о погодностима плаћања административних трошкова на факултетима није истакнут и доступан у различитим форматима.
- Приступачност простора, опреме, наставе и других активности на факултетима и академијама није на задовољавајућем нивоу.
- С обзиром на постојање друштвене стигме, студенти изражавају забринутост на могућност појаве дискриминације у односу на инвалидитет.
- Постојање архитектонских баријера.
- Недостатак одговарајућих асистивних помагала, сервиса и програма.

Претходно наведено су само неки од изазова са којима се студенти с инвалидитетом свакодневно сусрећу. Да би се остварила права особа с инвалидитетом морају се у законима унијети значајне промјене. Особе с

инвалидитетом би требале имати заступника у Парламентарној скупштини, али и многим институцијама, што у Босни и Херцеговини још увијек није случај.

У циљу креирања боље будућности и изградње инклузивног друштва, неопходно је устрајати на изградњи политике у области инвалидности која ће бити успостављена на људским правима и социјалном моделу, према којем је учешће особа с инвалидитетом у друштву ограничено или онемогућено због различитих препрека које могу бити физичке природе, али и препрека у виду закона и политика неповољних за положај особа с инвалидитетом, а не због карактеристике особе, како се деценијама сматрало. У складу с овим моделом, нагласак се не ставља на сам инвалидитет него на преостале способности особе која ће, након што друштво уклони постојеће препреке, остварити свој потпуни развој.

**Naposljetku, ne zaboravite:**

**imate pravo da znate i  
imate pravo da iskoristite svoja prava!**

**Напосљетку, не заборавите:**

**имате право да знате и  
имате право да искористите своја права!**

---

# 7

## izvori

---

Akcioni plan za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom (2018-2021).

[https://mrsri.ks.gov.ba/sites/mrsri.ks.gov.ba/files/akcioni\\_plan.pdf](https://mrsri.ks.gov.ba/sites/mrsri.ks.gov.ba/files/akcioni_plan.pdf)

Europska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama.

<http://msb.gov.ba/dokumenti/medjunarodni/?id=2665>

Europska socijalna povelja. Dostupno na:

[http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/EVROPSKA%20SOCIJALNA%20POVELJA%20\\_REVIDIRANA\\_.pdf](http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/EVROPSKA%20SOCIJALNA%20POVELJA%20_REVIDIRANA_.pdf)

Europska strategija za osobe s invaliditetom. Dostupno na: [https://eur-](https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:en:PDF)

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:en:PDF](https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:en:PDF)

Konvencija protiv diskriminacija u odgoju i obrazovanju.

[http://www.osturbe.ba/uploads/Konvencija\\_protiv\\_diskriminacije\\_u\\_odgoju\\_i\\_obrazovanju.pdf](http://www.osturbe.ba/uploads/Konvencija_protiv_diskriminacije_u_odgoju_i_obrazovanju.pdf)

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom. Dostupno na:

<http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/Medjunarodna%20konvencija%20o%20pravima%20osoba%20sa%20invaliditetom.pdf>

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima. Dostupno na:

<http://www.mhrr.gov.ba/PDF/MedunarodniPakt%20B.pdf>

Okvirni zakon o visokom obrazovanju. <https://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/59-07.pdf>

Opća deklaracija o ljudskim pravima. [http://www.arhivsa.ba/wordpress/?page\\_id=327](http://www.arhivsa.ba/wordpress/?page_id=327)

Pravila studiranja UNSA. <http://www.unsa.ba/sites/default/files/dodatak/2018-11/Pravila%20studiranja%20UNSA.pdf>

Pravilnik o uvjetima, načinu i postupku za dodjelu sredstava iz fonda za socijalno ugrožene i izuzetno nadarene studente univerziteta u sarajevu - "SUADA DILBEROVIĆ".

Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine.

[http://www.fbihvlada.gov.ba/file/Strategija%20za%20unapređenje%20prava%20i%20položaja%20osoba%20s%20invaliditetom%20u%20Federaciji%20Bosne%20i%20Hercegovine%20\(2016.-2021.\)%20.pdf](http://www.fbihvlada.gov.ba/file/Strategija%20za%20unapređenje%20prava%20i%20položaja%20osoba%20s%20invaliditetom%20u%20Federaciji%20Bosne%20i%20Hercegovine%20(2016.-2021.)%20.pdf)



Statut UNSA. <http://www.unsa.ba/o-univerzitetu/propisi/statut-univerziteta-u-sarajevu-0>

Statut Univerziteta u Istočnom Sarajevu <https://www.ues.rs.ba/o-univerzitetu/akti-univerziteta/statut/>

Ustav Bosne i Hercegovine.

[http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV\\_BOSNE\\_I\\_HERCEGOVINE\\_bos.pdf](http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf)

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine. [https://predstavnickidom-pfbih.gov.ba/upload/file/ustav/ustav\\_precisceni\\_tekst.pdf](https://predstavnickidom-pfbih.gov.ba/upload/file/ustav/ustav_precisceni_tekst.pdf)

Ustav Republike Srpske.

[https://www.narodnaskupstinars.net/sites/default/files/upload/dokumenti/ustav/lat/ustav\\_republike\\_srpske.pdf](https://www.narodnaskupstinars.net/sites/default/files/upload/dokumenti/ustav/lat/ustav_republike_srpske.pdf)

Pravilnik o ovjetima, načinu i postupku za dodjelu sredstava iz Fonda za socijalno ugrožene i izuzetno nadarene studente Univerziteta u Sarajevu – „Suada Dilberović“

<http://www.pmf.unsa.ba/dokumenti/dokumenti/Pravilnik%20za%20dodjelu%20sredstava%20-%20fond%20Suada%20Dilberovic.pdf>

Zakon o visokom obrazovanju Republike Srpske

<http://www.alutb.ues.rs.ba/uis-zakon-o-visokom-obrazovanju.pdf>

Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom Republike Srpske [https://kontoprom.com/dokumenti/poreska/Zakon\\_dop\\_inv.pdf](https://kontoprom.com/dokumenti/poreska/Zakon_dop_inv.pdf)

Zakon o zdravstvenoj zaštiti Republike Srpske <https://www.paragraf.ba/propisi/republika-srpska/zakon-o-zdravstvenoj-zastiti.html>

Zakon o radu Republike Srpske <https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Zakon-o-radu-Republike-Srpske-2016.pdf>

Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom. <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2010/zakoni/10bos.htm>

Zakon o zdravstvenoj zaštiti Kantona Sarajevo. Dostupno na:

<http://mz.ks.gov.ba/sites/mz.ks.gov.ba/files/Zakon%20o%20zdravstvenoj%20zastiti%20SIn%20FBiH%2046-10.pdf>

Zakon o radu Kantona Sarajevo.

[mz.ks.gov.ba/sites/mz.ks.gov.ba/files/broj026.zakon\\_o\\_radu.pdf.pdf](http://mz.ks.gov.ba/sites/mz.ks.gov.ba/files/broj026.zakon_o_radu.pdf.pdf)

Zakon o visokom obrazovanju.

<http://old.unsa.ba/s/images/stories/zakoni/Zakon%20o%20VO%20august%202017.PDF>



